

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

ЕВРОПЕЙСКИ СЪД ПО ПРАВА НА ЧОВЕКА

ТРЕТО ОТДЕЛЕНИЕ

ДЕЛО СТАНЕВИ срещу БЪЛГАРИЯ

(Жалба № 56352/14 г.)

РЕШЕНИЕ

Член 2 (процедурен) • Позитивни задължения • Невъзможност на жалбоподателите да получат обезщетение за неимуществени вреди за смъртта на близък роднина в автомобилна катастрофа, причинена от психично болен водач • Неизпълнение на задължението за осигуряване на ефективна правна система, в хипотеза на неумишлено причиняване на смърт, даваща възможност за подходящо обезщетение за вреди

СТРАСБУРГ

30 май 2023 г.

Това решение ще стане окончателно при условията на член 44 § 2 от Конвенцията. Може да бъде предмет на редакционни промени.

По делото Станеви срещу БЪЛГАРИЯ

Европейският съд по правата на човека (Трето отделение), заседаващ в състав, състоящ се от:

Пере Пастор Виланова (Pere Pastor Vilanova), *председател*,
Георгиос А. Сергидес (Georgios A. Serghides),
Йонко Грозев (Yonko Grozev),
Жолиен Шукинг (Jolien Schukking),
Пеетер Роосма (Peeter Roosma),
Андреас Зюнд (Andreas Zünd),

Одни Мьол Арнардотир (Oddný Mjöll Arnardóttir), *съдии*,
и Милан Блашко (Milan Blaško), *секретар на отделението*,

Като взе предвид:

жалбата (№ 56352/14) срещу Република България, подадена в Съда по член 34 от Конвенцията за защита на правата на човека и основните свободи („Конвенцията“) от двама български граждани, г-жа Мария Христова Станева („първият жалбоподател“) и г-жа Дарина Веселинова Станева („вторият жалбоподател“, заедно „жалбоподателите“), на 1 август 2014 г.;

решението да се уведоми българското правителство („правителството“) за оплакванията по член 2 от Конвенцията и член 1 от Протокол № 1 към Конвенцията относно невъзможността жалбоподателите да получат обезщетение за смъртта на техния близък роднина в пътнотранспортно произшествие и обявяване на жалбата за недопустима в останалата ѝ част;

становищата на страните;

След обсъждане в закрито заседание на 11 април 2023 г.,

Постанови следното решение, прието на същата дата:

ВЪВЕДЕНИЕ

1. Делото се отнася до невъзможността жалбоподателите да получат обезщетение за неимуществени вреди, произтичащи от смъртта на техния близък роднина, загинал в автомобилна катастрофа, причинена от психично болен човек.

1 ФАКТИТЕ

2. Жалбоподателите са родени съответно през 1963 г. и 1991 г. и живеят в Карнобат. Те са представлявани от г-жа С. Разбойникова, адвокат, практикуващ в София.

3. Правителството се представлява от своя агент г-жа С. Собаджиева от Министерство на правосъдието.

РЕШЕНИЕ СТАНЕВИ СРЕЩУ БЪЛГАРИЯ

4. Фактите по делото могат да бъдат обобщени по следния начин.

I. СМЪРТ НА РОДНИНА НА ЖАЛБОПОДАТЕЛИТЕ

5. Г-н Веселин Станев — съпруг на първата жалбоподателка и баща на втората жалбоподателка — е починал в резултат на наранявания, получени на 21 август 2010 г. при автомобилна катастрофа. Първата жалбоподателка, която е била със съпруга си в колата, е била тежко ранена.

II. НАКАЗАТЕЛНО ПРОИЗВОДСТВО

6. По повод катастрофата е образувано наказателно производство. Установено е, че тя е причинена от Х.Т. Разследването е установило още, че Х.Т. страда от биполарно афективно разстройство и по време на катастрофата е имал маниен епизод и психотични симптоми.

7. Заболяването на Х.Т. е било диагностицирано през 1999 г. През следващите години са били регистрирани един депресивен и един маниен епизод, но не са били регистрирани други след започване прием на лекарства. Така той е успял да завърши университет и да гради кариера. През юли 2010 г. обаче здравословното му състояние се влошава — той е превъзбуден, пуши много и често пие кафе, не може да запази спокойствие и шофира безразсъдно. Консултира се с психиатър и са му предписани допълнителни лекарства. През август 2010 г. заминава на почивка край морето, където отново е превъзбуден, не се храни и не спи много, пие много алкохол и кафе, отказва да общува с приятелката си и изхвърля лекарствата си. На връщане от почивката си, се отбива в град Карнобат при дядо си. На 21 август 2010 г. той брутално убива дядо си и впоследствие предизвиква катастрофата, при която загива г-н Станев. Х.Т. не е под въздействие на алкохол по време на катастрофата.

8. Като се приема, че Х.Т. не може да носи наказателна отговорност, тъй като поведението му се дължи на психичното му заболяване, на 15 юни 2011 г. прокурорът прекратява наказателното производство за смъртта на г-н Станев. Отделно производство за смъртта на дядото на Х.Т. е прекратено на същото основание.

9. Постановлението за прекратяване на наказателното производство във връзка със смъртта на г-н Станев е връчено на жалбоподателите, но те не го обжалват.

10. През април 2011 г. по отношение на Х.Т. е постановено принудително лечение, на което той е подложен до декември 2014 г.

III. ПРОИЗВОДСТВО ЗА НЕПОЗВОЛЕНО УВРЕЖДАНЕ ВЪВ ВРЪЗКА СЪС
СМЪРТТА НА Г-Н СТАНЕВ

11. Тъй като Х.Т. има застраховка гражданска отговорност, на 26 юни 2011 г. жалбоподателите завеждат дело срещу неговата застрахователна компания. Всеки от тях претендира 150 000 BGN, което се равнява на около 77 000 EUR, за неимуществени вреди, произтичащи от смъртта на техния родственик.

12. Софийският градски съд назначава експертиза, която е изготвена въз основа на материалите, събрани в рамките на наказателното производство. Вещото лице описва заболяването на Х. Т. и неадекватното му поведение в дните преди катастрофата. То е посочва, че отклоненията в поведението на Х.Т. са се изострили на 21 август 2010 г. и че няма съмнение, че по това време той е бил в състояние на психоза: неговата преценка и действия, включително безразсъдното му шофиране, са били „доминирани“ от неговите заблуди и халюцинации.

13. В своите писмени бележки жалбоподателите твърдят, че презумпцията за вина, съдържаща се в чл. 45 от Закона за задълженията и договорите (вж. параграф 23 по-долу) е приложима. Установено е, че Х.Т. не носи наказателна отговорност, но това не означава, че неговият застраховател не носи отговорност за изплащане на обезщетение.

14. С решение от 23 юли 2012 г. Софийският градски съд присъжда на всеки от жалбоподателите по 90 000 BGN (46 000 EUR). Съдът отбелязва, че в момента на катастрофата Х.Т. не е бил способен да разбира последиците и значението на своите действия, което означава, че самият той не може да носи наказателна или гражданска отговорност за тях. Неговият застраховател обаче носи отговорност по силата на чл. 47, ал. 2 от Закона за задълженията и договорите (вж. параграф 24 по-долу), който се прилага по аналогия.

15. Застрахователната компания обжалва решението. Софийският апелативен съд изслушва допълнителен свидетел — майката на Х. Т., която е заявява, че е забелязала влошаването на психичното състояние на сина си през лятото на 2010 г., но когато го е видяла сутринта на 21 август 2010 г. той е изглеждал „нормално“. Когато го видяла 2—3 дни по-късно в ареста, той вече бил „стабилизиран“. Лекарят на Х. Т. също е изслушан и заявява, че пациентът му никога преди не е имал толкова тежък психотичен епизод.

16. С решение от 14 март 2013 г. Софийският апелативен съд („САС“) отменя решението на по-долната инстанция и отхвърля исквете на жалбоподателите. Съдът намера за безспорно, че Х.Т. е имал валидна застраховка и че е причинил катастрофата, при която е загинал роднината на жалбоподателите. Съдът потвърждава също, че по време на произшествието Х.Т. е бил със замъглен разсъдък, което означава, че вредите, причинени на жалбоподателите, не са по негова

РЕШЕНИЕ СТАНЕВИ СРЕЩУ БЪЛГАРИЯ

вина. Това означава, че презумпцията за вина, съдържаща се в чл. 45 от Закона за задълженията и договорите (вж. параграф 23 по-долу) не се прилага и че той не може да носи гражданска отговорност. Това също означава, че неговият застраховател, чиято отговорност е регламентирана в чл. 226, ал. 1 от Кодекса за застраховането от 2005 г. (вж. параграф 25 по-долу) като „функционална“, също не носи отговорност. Отговорността на застрахователя е

„...обусловена е от основанията за отговорността на самия застрахован и в случаите, в които той не следва да отговаря пред пострадалия, не дължи обезщетение и застрахователят“

17. Жалбоподателите подават касационна жалба до Върховния касационен съд (наричан по-нататък „Върховният съд“), който с окончателно решение от 10 март 2014 г. не допуска касационно обжалване на решението. Съдът отбелязва по-специално, че констатациите на Софийския апелативен съд относно „функционалната“ отговорност на застрахователя са правилни.

IV. ПРОИЗВОДСТВО ЗА НЕПОЗВОЛЕНО УВРЕЖДАНЕ ВЪВ ВРЪЗКА С НАРАНЯВАНИЯТА НА ПЪРВАТА ЖАЛБОПОДАТЕЛКА

18. Паралелно с горното производство, първата жалбоподателка предявява дело срещу застрахователя на Х.Т., търсейки обезщетение за собствените си наранявания (вж. параграф 5 по-горе). СГС ѝ присъжда обезщетение в тази връзка. Застрахователната компания обаче обжалва това решение и Софийският апелативен съд отхвърля исквете на първата жалбоподателка.

19. След това тя подава касационна жалба до Върховния касационен съд, който допуска касационно обжалване.

20. В решение по същество от 15 октомври 2015 г. съдът първо е разглежда основния въпрос, който е повдигнат пред него, а именно този за отговорността на застрахователна компания за вреди от ПТП, причинени от лице, считано за „неспособно“ по смисъла на чл. 47, ал. 1 от Закона за задълженията и договорите (вж. параграф 24 по-долу). Съдът намира, че застрахователят не носи отговорност, освен ако неспособността е причинена виновно от делинквента или когато друго лице, упражняващо контрол, може да бъде държано отговорно съгласно чл. 47, ал. 2 (пак там).

21. ВКС констатира също, *obiter dictum*, че в случаите, при които застрахователят не носи отговорност поради неспособността на делинквента да разбира и ръководи постъпките си, Гаранционният фонд, създаден съгласно Кодекса за застраховането от 2005 г. (вж. параграф 26 по-долу), също не носи отговорност за изплащане на обезщетение, и подчертава, че отговорността за вреди, причинени от

освободено от отговорност лице, би следвало да бъде предмет на бъдеща законодателна уредба.

22. От конкретната фактическа обстановка по делото, въз основа на събраните доказателства е установено, че презумпцията за вина на Х.Т. не е оборена, тъй като не е доказано, че към момента на катастрофата Х.Т. наистина е бил неспособен по смисъла на чл. 47, ал. 1 от Закона за задълженията и договорите. Следователно застрахователят следва да носи отговорност, поради което е осъден да плати 80 000 BGN (41 000 EUR) на първата жалбоподателка като обезщетение.

2 ОТНОСИМА ПРАВНА РАМКА И ПРАКТИКА

I. НАЦИОНАЛНО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО

A. Закон за задълженията и договорите

23. Общата правна уредба на непозволено увреждане е в Закона за задълженията и договорите от 1950 г. Чл. 45, ал. 1 от закона предвижда, че всеки е длъжен да поправи вредите, които по своя вина е причинил другиму. Съгласно Чл. 45, ал. 2, вината се предполага до доказване на противното.

24. Изключение от това правило е предвидено в чл. 47 от закона. Делинквентът не носи отговорност, когато той или тя е бил „неспособен да разбира и да ръководи постъпките си“. Това правило обаче не е приложимо, когато неспособността е причинена виновно от самия него. Съгласно чл. 47, ал. 2 лице или лица, натоварени да упражняват надзор над неспособния делинквент, носят отговорност, освен когато не са могли да предотвратят вредата.

B. Кодекс за застраховането

25. Застраховката „Гражданска отговорност“ е уредена в Кодекса за застраховането от 2005 г., в сила към съответния момент. Чл. 226 от Кодекса предвижда по-специално, че лицето, претърпяло вреда по вина на застрахования, може да претендира обезщетение за тази вреда пряко от застрахователя.

26. Застраховката „Гражданска отговорност“ е задължителна за шофьорите. Гаранционен фонд, предвиден в чл. 287 от Кодекса за застраховането и създаден с финансови вноски от всички лицензирани застрахователи, има за задача да изплаща обезщетение в специфични ситуации, които не са обхванати от застрахователен договор — като например когато лицето, причинило злополука е неизвестно, или не е било застраховано, или не е имало валидно свидетелство за управление на МПС, или когато превозното средство, участвало в произшествието,

РЕШЕНИЕ СТАНЕВИ СРЕЩУ БЪЛГАРИЯ

е било откраднато. Ситуацията в настоящия случай обаче не попада сред изброените в чл. 288 от Кодекса.

II. ПРАКТИКА НА НАЦИОНАЛНИТЕ СЪДИЛИЩА

27. Правителството-ответник е представило следните национални решения, постановени във връзка с обстоятелства, подобни на тези по делото на жалбоподателите.

28. В производство за непозволено увреждане, свързано със смърт, причинена от мъж, страдащ от шизофрения (не при пътнотранспортно произшествие), Върховният касационен съд е присъдил обезщетение за вреди на роднините на жертвата, като е установил, с оглед на представените доказателства, че презумпцията за вина по чл. 45 от Закона за задълженията и договорите (вж. параграф 23 по-горе) не е била оборена. Съдът е изтъкнал, че макар да е било установено, че ответникът не носи наказателна отговорност, това не изключва неговата отговорност за непозволено увреждане в гражданското право, която не зависи от неговата наказателна отговорност (*Решение № 119 от 23.02.2010 г. на ВКС по гр. д. № 4702/2008 г., III г. о.*).

29. По други дела срещу Гаранционния фонд (в решение, влязло в сила, след като ВКС не е допуснал до касационно обжалване) Софийският апелативен съд присъдил обезщетение на близките на загинал при пътнотранспортно произшествие през 2004 г., което е било причинено от човек, страдащ от шизофрения. Националният съд е приел, че наличието на психичното заболяване не означава автоматично, че делинквентът е и неспособен да разбира и ръководи действията си по смисъла на чл. 47, ал. 1 от Закона за задълженията и договорите. Във всеки случай, дори ако делинквентът не е могъл да контролира действията си, това се е дължало на собственото му поведение, тъй като бил употребил алкохол преди катастрофата. Тъй като свидетелството за управление на МПС на извършителя е било отнето към онзи момент, ситуацията е попадала в обхвата на чл. 288 от Кодекса за застраховането от 2005 г. (вж. параграф 26 по-горе), и е следвало Гаранционният фонд да плати (*Решение № 712 от 28.07.2010 г. на САС по гр. д. № 2267/2009 г., III г. о.*).

30. Софийският градски съд, с окончателно решение, е отхвърлил иск срещу застрахователна компания за смърт при катастрофа на роднина на ищците. Подобно на разглеждания случай, той е установил, че делинквентът е бил неспособен по смисъла на чл. 47, ал. 1 от Закона за задълженията и договорите, което означавало, че застрахователната компания не носи отговорност (*Решение № 5942 от 14.07.2016 г. на СГС по гр. д. № 8177/2013 г., III г. о.*).

31. И накрая, в три други дела, за които няма информация дали решенията са влезли в сила, първоинстанционните съдилища са

присъдили обезщетения за вреди, причинени при пътнотранспортни произшествия от психично болни лица, някои от които по-рано са били признати за такива, които не носят наказателна отговорност. Във всички случаи съдът е отбелязал, че презумпцията за вина не е оборена. В един от случаите застрахователят на делинквента е осъден да заплати обезщетение на пострадалия, а в останалите са осъдени да възстановят разходите, направени при изплащане на обезщетение от страна на застрахователната компания и от Гаранционния фонд (*Решение № 1011 от 31.07.2013 г. на РС-Стара Загора по гр. д. № 1648/2013 г.*; *Решение № 309 от 7.10.2013 г. на РС-Нови пазар по гр. д. № 1005/2012 г.*; *Решение № 260219 от 21.03.2022 г. на РС-Пловдив по гр. д. № 15078/2019 г.*).

3 ПРАВОТО

I. ТВЪРДЯНО НАРУШЕНИЕ НА ЧЛЕН 2 ОТ КОНВЕНЦИЯТА

32. Жалбоподателите излагат аргументи, позовавайки се на член 13 от Конвенцията и член 1 от Протокол № 1 към Конвенцията, че не са могли да получат обезщетение за неимуществени вреди, произтичащи от смъртта на техен роднина.

33. Като „господар“ на правната квалификация на фактите по делото (вж. *Radomilja и други срещу Хърватия* [GC], № 37685/10 и 22768/12, §§ 114 и 126, 20 март 2018 г.), Съдът е на мнение, че жалбата трябва да бъде разгледана на основание член 2 от Конвенцията (вж. *Lopes de Sousa Fernandes срещу Португалия* [GC], № 56080/13, § 145, 19 декември 2017 г.). Тази разпоредба в релевантната си част гласи:

„1. Правото на живот на всеки се защитава от закона.“

A. Допустимост

1. Приложимост на член 2

34. Правителството твърди, че член 2 от Конвенцията е неприложим към конкретния случай. Това е така, тъй като смъртта на роднината на жалбоподателите е причинена от частно лице, при обстоятелства, изключващи неговата вина, а жалбоподателите са завели производство срещу друга страна, а именно застрахователната компания.

35. Жалбоподателите твърдят, че член 2 е приложим, дори ако се счита, че казусът касае инцидент, а не непредпазливо деяние. Те се позовават на делото *Ваньо Тодоров срещу България* (№ 31434/15, 21 юли 2020 г.).

36. Съдът припомня, че член 2 от Конвенцията защитава правото на живот и липсата на пряка отговорност на държавата за смъртта на

дадено лице по принцип не изключва приложимостта на тази разпоредба (вж. *Nicolae Virgiliu Tănase срещу Румъния* ([GC], № 41720/13, § 135, 25 юни 2019 г.).

37. Съдът е намирал, че член 2 е приложим в контекста на пътнотранспортни произшествия, причинени от частни лица, когато пряката жертва е починала (вж., наред с другите, *Анна Тодорова срещу България*, № 23302/03, § 72, 24 май 2011 г., и *Ciobanu срещу Република Молдова*, № 62578/09, § 32, 24 февруари 2015 г.). Освен това съдът е разглеждал оплаквания по член 2 по делото на *Ваньо Тодоров* (цитирано по-горе), които се отнасят до невъзможността жалбоподателят да поиска обезщетение за смъртта на брат си, и по делото *Movsesyan срещу Армения* (№ 27524/09, 16 ноември 2017 г.) и *Sarishvili-Bolkvadze срещу Грузия* (№ 58240/08, 19 юли 2018 г.), по което националната правна уредба не позволява на жалбоподателите да претендират обезщетение за неимуществени вреди, свързани със смъртта на техни роднини в резултат на лекарска небрежност.

38. Тъй като настоящият случай е подобен на цитираните по-горе, Съдът намира, че член 2 от Конвенцията е приложим.

2. Злоупотреба с правото на индивидуална жалба

39. Правителството също така твърди, че жалбоподателите са злоупотребили с правото си на индивидуална жалба, като не са информирали Съда за производството, образувано срещу застрахователя във връзка с нараняванията на първата жалбоподателка (вж. параграфи 18—22 по-горе; съответните документи са представени от правителството, след като жалбата му е била комуникирана). Според правителството това представлява „умишлен опит за подвеждане на Съда“. В отговор жалбоподателите посочват, че спорното производство е приключило след подаването на настоящата жалба (вж. параграф 20 по-горе).

40. Съдът приема, че информацията относно производството, образувано от първата жалбоподателка, е релевантна, макар и да не е решаваща за изхода на делото. По-важното обаче е, че аргументите, които могат да бъдат извлечени от него, са в полза на жалбоподателите, както показва анализът на Съда по-долу (вж. параграфи 58, 60 и 64 по-долу). Следователно Съдът не може да заключи, че жалбоподателите са се опитали да го подвеждат или да скрият от него информация, която би могла да влоши положението им, и отхвърля възражението на правителството.

3. Неизчерпване на вътрешноправните средства за защита

41. Освен това правителството твърди, че жалбоподателите не са изчерпали наличните вътрешноправни средства за защита. Те представят четири аргумента в подкрепа на това твърдение. Първо,

жалбоподателите не са оспорили решението на прокуратурата да прекрати наказателното производство срещу Х.Т. (вж. параграфи 8—9 по-горе). Това е въпреки факта, че това производство, в което по принцип биха могли да поискат обезщетение, е трябвало да бъде предпочетено от тях при търсенето на обезщетение, по-специално защото прокуратурата е тази, която е натоварена със задачата да установи фактите. Второ, жалбоподателите не са завели производство за непозволено увреждане срещу Х.Т.; те са могли да го направят и след приключване на образуваното от тях производство срещу застрахователя. Трето, жалбоподателите са могли да поискат обезщетение от Гаранционния фонд, като се обърнат към националните съдилища, които да установят, че той следва плати, независимо от факта, че конкретните обстоятелства не са попадали сред изрично предвидените хипотези на закона. И четвърто, жалбоподателите не са изтъкнали уместен аргумент в производството срещу застрахователната компания, а именно, че Х.Т. сам е причинил неспособността си на 21 август 2010 г. по смисъла на чл. 47, ал. 1 от Закона за задълженията и договорите (вж. параграф 24 по-горе). Според правителството психотичният епизод е бил „отключен“ от лошото хранене на Н.Т., злоупотребата с алкохол, безсънието, излагането на слънчева светлина и топлина, емоционалният стрес и неприемането на лекарствата му през предходните дни (вж. параграф 7 по-горе). Следователно жалбоподателите са „пропуснали да използват по подходящ начин важно средство“, а така и съществен шанс да спечелят делото.

42. Жалбоподателите са изразили несъгласие с горните аргументи.

43. Съдът счита, че разглежданото възражение на правителството е тясно свързано със съществуването на делото, което се отнася точно до наличието на правни средства, които да позволят на жалбоподателите да получат обезщетение за смъртта на техния роднина. Съответно възражението следва да се вземе предвид при решаването по същество на спора.

4. *Заключение относно допустимостта*

44. Накрая Съдът отбелязва, че жалбата не е нито явно необоснована, нито недопустима на други основания, изброени в член 35 от Конвенцията. Следователно тя следва да бъде обявена за допустима.

В. По същество

1. *Аргументи на страните*

(а) **Жалбоподателите**

45. Жалбоподателите посочват, че не са изразили несъгласие със заключенията на наказателното производство и констатацията, че Х.Т.

не може да носи наказателна отговорност (вж. параграф 8 по-горе); нито оспорват наличието на психично заболяване. Това обезсмисля всякакво оспорване от тяхна страна на резултата от наказателното производство. Освен това жалбоподателите са направили съзнателния избор да използват гражданскоправно средство за защита, вместо наказателноправно, и са завели своя иск директно срещу застрахователя, каквато възможност предоставя чл. 226 от Кодекса за застраховането (вж. параграф 25 по-горе). Това е било най-ефективното средство за правна защита в техния случай, тъй като предоставя най-добър изглед за събиране на обезщетение, ако такова бъде присъдено в тяхна полза. Задължителният характер на застраховката „Гражданска отговорност“ и възможността пострадалите да се обръщат директно към застрахователя са сред гаранциите, че всяка причинена вреда на пътя ще бъде обезщетена.

46. Освен това жалбоподателите твърдят, че не са били в състояние да съдят Гаранционния фонд; а правителството, въпреки че твърди, че са могли да направят това (вж. параграф 41 по-горе), не е представило нито едно решение, в което съдилищата са приложили такова тълкуване на съответните разпоредби на националното право. В същото време няма „правдоподобно обяснение“ защо случаи като техния не попадат в обхвата на разпоредбите относно Гаранционния фонд.

47. Жалбоподателите твърдят също, че в националното производство относно смъртта на г-н Станев те са представили всички релевантни аргументи.

48. Жалбоподателите заключават, че не е доказано, че жертвите на пътнотранспортни произшествия или техните близки роднини са разполагали с ефективни средства, за да получат обезщетение за вреди, причинени от лице, което не носи наказателна отговорност и чиято гражданска отговорност не може бъде ангажирана.

(b) Правителството

49. Правителството твърди, че националната правна система, по-специално възможността за завеждане на иск за непозволено увреждане, предлага по принцип ефективна защита. В подкрепа на този аргумент то представя съдебната практика на националните съдилища, обобщена в параграфи 28—31 по-горе. Според правителството фактът, че искът на жалбоподателите срещу застрахователната компания е бил отхвърлен, сам по себе си не поставя под съмнение ефективността „на системата като цяло“.

50. Правителството повтаря, че жалбоподателите са се отказали от други налични и ефективни средства, позволяващи им да получат обезщетение (вж. параграф 41 по-горе).

2. Преценката на Съда

51. В случай на смърт или животозастрашаващо физическо нараняване, позитивното задължение на държавата съгласно член 2 от Конвенцията да защитава правото на живот трябва да се счита, че включва и наличието на ефективна независима съдебна система, способна незабавно да установи фактите, да подведе под отговорност виновните и да предостави подходящо обезщетение на жертвата. В случаите на неумишлено причиняване на смърт, това изискване ще бъде изпълнено, ако правната система предоставя на жертвите (или техните близки роднини) средство за защита в гражданските съдилища, самостоятелно или заедно със средство за защита в наказателните съдилища, което предоставя възможност да се установи отговорност и да се получи подходящо гражданско обезщетение (вж. *Nicolae Virgiliu Tănase*, цитирано по-горе, § 157—59).

52. В настоящия случай прокуратурата е образувала наказателно производство след смъртта на г-н Станев при пътнотранспортно произшествие. Производството е прекратено, след като е установено, че причинителят на ПТП Х.Т. не може да носи наказателна отговорност (вж. параграф 8 по-горе). Въпреки че няма съмнение, че разглежданото производство е довело до установяване на фактите, то не е довело до предоставяне на обезщетение на жалбоподателите, като най-близки роднини на жертвата. Жалбоподателите нямат оплаквания по отношение на това производство.

53. Оплакванията на жалбоподателите се фокусират върху един от аспектите на позитивното процесуалноправно задължение на държавата по член 2 от Конвенцията, а именно задължението да въведе ефективна система, позволяваща, в случай на неумишлено причиняване на смърт, да бъде предоставено подходящо обезщетение.

54. Жалбоподателите не са получили никакво обезщетение за смъртта на техния роднина. Правителството не спори, че в случай като техния непредоставянето на обезщетение е оправдано на каквото и да е основание или че националната правна система е имала изрично предназначение да откаже обезщетение в подобни ситуации. Всъщност е очевидно, че действащата национална система, а именно задължителната застраховка „Гражданска отговорност“ на водачите, допълнена от разпоредбите относно Гаранционния фонд, предназначена да обхване хипотезите, при които застрахователите не носят отговорност (вж. параграф 26 по-горе), има за цел да гарантира обезщетение за всяка смърт на пътя, причинена от друго лице.

55. По-скоро цялостната позиция на правителството е, че обезщетението по принцип е налично в ситуация като тази на жалбоподателите, че действащата система е ефективна и че неуспехът на жалбоподателите да следват надлежно съответните процедури е

довел до резултата, от който се оплакват, а именно липсата на обезщетение за смъртта на г-н Станев (вж. параграфи 49—50 по-горе).

56. По отношение на това, което правителството счита за подходящи средства за получаване на обезщетение (вж. параграф 41 по-горе), Съдът взема под внимание, първо, изявлението на жалбоподателите, че не са имали основания за оспорване на прекратяването на наказателното производство, и че те не оспорват, че Х.Т. не носи наказателна отговорност поради психичното си заболяване (вж. параграф 45 по-горе). В такъв случай Съдът приема, че не е имало смисъл да следват този процесуален ред.

57. Що се отнася до възможността жалбоподателите да заведат иск директно срещу Х.Т., Съдът отбелязва, че жалбоподателите са предприели най-очевидната и логична стъпка, а именно да насочат иска си срещу застрахователната компания. Няма съмнение, както те посочват (вж. параграф 45 по-горе), че би било много по-лесно да се събере присъдената като обезщетение сума срещу такава компания, отколкото тази, присъдена срещу частно лице; отговорността на застрахователя вместо тази на деликвента е в крайна сметка основният принцип, който обосновава застраховката „Гражданска отговорност“ на водачите. Съответно, Съдът не счита, че след като делото им срещу застрахователната компания е приключило неуспешно, жалбоподателите е трябвало да заведат дело срещу Х.Т.

58. На следващо място, що се отнася до ангажирането на някаква отговорност на Гаранционния фонд, правителството не доказва, че предявяването на иск срещу него би имало разумни изгледи за успех и не представя съответна съдебна практика в този смисъл. Съдът взема предвид констатацията на Върховния касационен съд по делото, заведено от първата жалбоподателка, че в случай като настоящия фондът не би бил длъжен да изплати обезщетение и че законодателят трябва да предвиди съответна уредба (вж. параграф 21 по-горе).

59. Накрая правителството твърди, че в производството срещу застрахователната компания жалбоподателите не са повдигнали конкретен аргумент, а именно, че Х.Т. сам е причинил неспособността си на 21 август 2010 г. да разбира и ръководи действията си (вж. параграф 41 по-горе). Тъй като това би означавало, че той носи отговорност за вредите, причинени на жалбоподателите, по силата на чл. 47, ал. 1 от Закона за задълженията и договорите (вж. параграф 24 по-горе), правителството счита, че жалбоподателите са пропуснали разумна възможност да спечелят делото си.

60. Съдът обаче отбелязва, че описаната по-горе теза никога не е била изтъквана или обсъждана на национално ниво, нито в производството относно смъртта на г-н Станев, нито в това относно нараняванията на първата жалбоподателка. Не е направено подобно твърдение в заключението на съдебно медицинската експертиза,

разгледана от националните съдилища, която изглежда отдава възбудата, стреса, пиенето, липсата на храна и липсата на сън на Х.Т. в дните преди пътнотранспортното произшествие на психичното му заболяване (вж. параграф 12 по-горе). Вярно е, че в едно от националните съдебни решения, представени от правителството, консумацията на алкохол, съчетана с психично заболяване, е приета от Софийския апелативен съд, за причината делинквента — по собствена вина — да се приведе в състояние на неспособност да контролира действията си, докато шофира (вж. параграф 29 по-горе). Поради това аргументацията, предложена от правителството, по принцип може да има основание в съответствие с националната съдебна практика. Съдът обаче намира два елемента за относими в настоящия случай. Първо, липсата на каквито и да било доказателства в по-ранните етапи на производството, сочещи че Х.Т. сам е причинил неспособността си и, второ, фактът, че претенцията на първата жалбоподателка като пряка жертва е уважена без никакво позоваване на този аргумент (вж. параграфи 20—22 по-горе). В резултат на това Съдът не вижда причина да укорява жалбоподателите, че не са повдигнали такъв аргумент в рамките на националното производство.

61. Действителното средство за защита, използвано от жалбоподателите е граждански иск срещу застрахователя на Х.Т. Както беше отбелязано, и поради вече посочените причини (вж. параграф 57 по-горе), при дадените обстоятелства, това е най-разумното и ефикасно налично средство за защита, което може да доведе до адекватно обезщетение.

62. Въпреки това въпросният иск е отхвърлен, като е установено, че Х.Т. не може да носи гражданска отговорност, и поради това застрахователят му също не носи отговорност (вж. параграфи 16—17 по-горе). При този извод Софийският апелативен съд се мотивира, че отговорността на застрахователя по националното законодателство е „функционална“, а именно зависи изцяло от тази на делинквента (вж. параграф 16 по-горе). Въпреки че, към конкретния момент, по този конкретен въпрос практиката може да не е била напълно установена, не е предоставена допълнителна обосновка за отхвърляне на иска на жалбоподателите и не е направено съответствие с мотивите, приети от Върховния касационен съд, когато е била уважена жалбата на първата жалбоподателка въз основа на същите факти и същите аргументи (вж. параграфи 20—22 по-горе).

63. Съдът не счита, че позицията на жалбоподателите в производството относно смъртта на г-н Станев е била неадекватна или че липсата на дължима грижа от тяхна страна е била причината за отхвърлянето на иска им. Основните аргументи на жалбоподателите, а именно фактът че Х.Т. не носи наказателна отговорност, не изключва автоматично отговорността на застрахователя и това, че презумпцията

за вина не е била оборена (вж. параграф 13 по-горе), са разумни и подходящи.

64. Въз основа на гореизложеното Съдът стига до заключение, че жалбоподателите са използвали добросъвестно избраното от тях средство за защита и са изложили релевантни аргументи. Резултатът от производството относно нараняванията на първата жалбоподателка, който е благоприятен за нея (вж. параграфи 18—22 по-горе), потвърждава това заключение: не е доказано, че първата жалбоподателка е възприела някаква различна линия на аргументация в паралелното производство, водено от нея.

65. Освен това няма съмнение, че разпоредбите на националното право относно Гаранционния фонд (вж. параграф 26 по-горе) не уреждат хипотеза като тази, която е предмет на делото, а именно отговорността за вреди, причинени от лице, което не носи наказателна и гражданска отговорност, но което има валидна застраховка „Гражданска отговорност“.

66. С оглед на горните съображения, Съдът стига до заключението, че неполучаването на обезщетение за неимуществените вреди, претърпени от жалбоподателите поради смъртта на техен роднина, не е нито резултат от прилагането на някаква обща политика, продиктувана от основателна причина, нито е резултат на пропуск от страна на жалбоподателите да използват правилно съществуващите национални процедури. Това означава, че при конкретните обстоятелства по настоящото дело държавата-ответник не е осигурила система, която да дава възможност за подходящо обезщетение, както се изисква съгласно член 2 от Конвенцията.

67. Следователно е налице нарушение на позитивното процесуално задължение на държавата по тази разпоредба.

68. С оглед на гореизложеното, Съдът отхвърля възражението на правителството за неизчерпване на вътрешноправните средства за защита, който въпрос преди това присъедини към произнасянето по същество на спора (вж. параграф 43 по-горе).

II. ПРИЛАГАНЕ НА ЧЛ. 41 ОТ КОНВЕНЦИЯТА

69. Член 41 от Конвенцията предвижда:

„Ако Съдът установи нарушение на Конвенцията или на Протоколите към нея и ако вътрешното право на съответната Високодоговаряща страна допуска само частично обезщетение, Съдът, ако е необходимо, постановява предоставянето на справедливо обезщетение на потърпевщата страна.“

А. Вреда

70. По отношение на имуществените вреди жалбоподателите претендират 2470 BGN, равняващи се на около 1260 EUR, сумата, платена от тях за погребението на г-н Станев и за демонтаж и преместване на автомобила му след катастрофата. Те са представили съответните фактури.

71. Що се отнася до неимуществените вреди, жалбоподателите претендират същата сума като в националното производство, т.е. 150 000 BGN (77 000 EUR) за всеки от тях (вж. параграф 11 по-горе).

72. Правителството оспорва претенциите. То твърди, че няма причинно-следствена връзка между твърдяното нарушение по делото и претендираните имуществени вреди. Що се отнася до неимуществените вреди, то настоява Съдът да присъди обезщетение, което да покрива само последиците от установеното нарушение.

73. Съдът, подобно на правителството, не открива причинно-следствена връзка между установеното нарушение и твърдените имуществени вреди (вж. *Movsesyan*, цитирано по-горе, § 81); поради което отхвърля този иск.

74. Що се отнася до неимуществените вреди, Съдът отбелязва, че е установил нарушение на процесуалния аспект на член 2 от Конвенцията и ще присъди обезщетение за това (вж. *Mehmood срещу Гърция*, № 77238/16, §§ 89—90, 25 март 2021 г.). Като се произнася по справедливост, той присъжда на всеки от жалбоподателите 12 000 EUR по настоящото дело плюс всички данъци, които могат да бъдат начислени.

В. Разходи и разноски

75. Жалбоподателите също така претендират 21 875 BGN, равностойността на 11 190 EUR, за разходи и разноски, направени пред националните съдилища, а именно разноските, присъдени на другата страна. Жалбоподателите заявяват, че са платили тази сума, но „нямат документация относно извършените плащания“.

76. Жалбоподателите претендират допълнителни 3 300 EUR за разходите за тяхното процесуално представителство пред Съда след комуникирането на жалбата на правителството-ответник. В подкрепа на това искане са представили договор за процесуално представителство и справка за отработено време. Молят присъдените в тази част разноски да бъдат изплатени директно на процесуалния им представител, г-жа С. Разбойникова.

77. Правителството изтъква, че жалбоподателите не са доказали, че действително са платили разноските, на които са осъдени в националното производство. Те по-специално не са доказали, че застрахователната компания е подала молба за издаване на

изпълнителен лист и е потърсила изпълнение. В същото време дължимата сума е такава, че жалбоподателите са били задължени по закон да платят чрез банков превод, което означава, че следва да са налични записи за всяко извършено плащане. Що се отнася до искането за разходи и разноски в производството пред Съда, правителството счита сумата, претендирана от жалбоподателите, за прекомерна.

78. Съгласно практиката на Съда жалбоподателят има право на възстановяване на разходи и разноски само доколкото е доказано, че те са действително и необходимо направени и са в разумен размер. В настоящия случай, като взема предвид документите, с които разполага, и горните критерии, Съдът отхвърля искането за разходи и разноски в националното производство, като отбелязва, че жалбоподателите не са доказали действително плащане. Съдът счита за разумно, от друга страна, да присъди сумата от 2 000 EUR във връзка с настоящото производство. Както е поискано от жалбоподателите, цялата сума следва да бъде изплатена директно на процесуалния им представител. И накрая, към тази сума трябва да се добави и всеки дължим върху нея данък.

ПО ТЕЗИ СЪОБРАЖЕНИЯ СЪДЪТ

1. *Присъединява към разглеждането по същество на спора, с единодушие, възражението на правителството за неизчерпване на вътрешноправните средства за защита и оставя жалбата без уважение;*
2. *Обявява с единодушие жалбата за допустима;*
3. *Приема, с единодушие, че е налице нарушение на член 2 от Конвенцията в неговия процесуален аспект;*
4. *Приема, с единодушие,*
 - (а) *че държавата-ответник трябва да заплати, в рамките на три месеца от датата, на която решението стане окончателно в съответствие с член 44, параграф 2 от Конвенцията, следните суми, които да бъдат конвертирани във валутата на държавата-ответник по обменния курс приложим към датата на окончателното плащане:*
 - (i) 12 000 EUR (дванадесет хиляди евро) на всеки от жалбоподателите, плюс всички данъци, които могат да бъдат начислени, за неимуществени вреди
 - (ii) 2 000 EUR (две хиляди евро) общо на двамата жалбоподатели, плюс всички данъци, които могат да им бъдат начислени, по

РЕШЕНИЕ СТАНЕВИ СРЕЩУ БЪЛГАРИЯ

отношение на разходи и разноси, които да бъдат преведени директно на процесуалния им представител;

- (b) че от изтичането на гореспоменатите три месеца до датата на окончателното плащане се дължи проста лихва върху горепосочените суми в размер, равен на пределния лихвен процент по заеми на Европейската централна банка през периода на неизпълнение плюс три процентни пункта;

5. *Отхвърля* с шест срещу един глас, останалата част от искането на жалбоподателите за справедливо обезщетение.

Изготвено на английски език и съобщено писмено на 30 май 2023 г., в съответствие с правило 77, §§ 2 и 3 от Правилника на Съда.

Милан Блашко
Секретар

Пере Пастор Виланова
Председател

В съответствие с член 45, параграф 2 от Конвенцията и правило 74, § от Правилника на Съда, особеното мнение на съдия Сергидес е приложено към настоящото решение.

P.P.V.
M.B.

ОСОБЕНО МНЕНИЕ НА СЪДИЯ СЕРГИДЕС

1. Оплакването на жалбоподателите се отнася до невъзможността съгласно разпоредбите на националното право да получат обезщетение за смъртта на техен близък роднина, който е загинал в автомобилна катастрофа, причинена от психично болен човек.

2. Гласувах в подкрепа на точки 1—4 от диспозитива на решението, но против точка 5. Последната точка отхвърля останалата част от искането на жалбоподателите за справедливо обезщетение и се отнася до искането за имуществени вреди, споменат в параграф 70 от решението, по-специално сумата от около 1260 EUR, платена от жалбоподателите за погребението на г-н Станев и демонтаж и преместване на автомобила му след катастрофата. Моето особено мнение включва несъгласие по тази точка.

3. Освен това, като изразявам съгласие с констатацията за извършено нарушение на позитивното процесуално задължение на държавата по член 2, считам, че то не трябва да се отнася само до пропуската на разпоредбите на националното право да предвидят обезщетение за неимуществени вреди, както Съдът се ограничава в параграф 66 от решението, но и до пропуската на разпоредбите на националното право да предвидят каквото и да е обезщетение по отношение на имуществени вреди. С цялото ми уважение, параграфи 1 и 32 от решението са донякъде подвеждащи и погрешни, тъй като те ограничават искането на жалбоподателите заедно с последващото обсъждане и констатацията на Съда само до „морално“ обезщетение, т.е. неимуществени вреди, но не и за имуществени вреди.

4. В параграфи 70, 72 и 73 от решението се признава, че има искане на жалбоподателите по отношение на имуществени вреди, след което съдът го обсъжда и се произнася по него; следователно е налице очевидно противоречие, тъй като в параграфи 1 и 32 изобщо няма основание за ограничаване на жалбата на жалбоподателите само до неимуществени вреди. Всъщност искането за имуществени вреди е ясно направено и обосновано в становището на жалбоподателите. Също така, в края на приложението (относно допълнителни твърдения относно предполагаемите нарушения) към тяхната жалба, подадена на 27 септември 2012 г. в стария формуляр за жалба, предвиден в правило 47 от Правилника на Съда, жалбоподателите заключават, че има нарушение по член 6, параграф 1 и член 13 от Конвенцията и член 1 от Протокол № 1 към Конвенцията, тъй като са били лишени от всякаква възможност да получат обезщетение, въпреки че е безспорно, че са претърпели сериозни неимуществени вреди. От това заключение е видно, че искането им се отнася до лишаването им от всякаква възможност да получат обезщетение, включително, разбира се,

обезщетение както за имуществени, така и за неимуществени вреди, по отношение на които те не правят разграничение в останалата част от жалбата си.

5. Фактът, че жалбоподателите подчертават в заключението на горепосоченото приложение, че причинените им неимуществени вреди са сериозни и безспорни, не отрича това, което току-що са казали в предишната част на заключителното си изречение, което обхваща както неимуществени, така и имуществени вреди. Разбираемо е защо те изрично наблягат на претенцията си за неимуществени вреди, тъй като тази претенция е за 70 000 EUR, докато претенцията им за имуществени вреди е само за около 1260 EUR, но това не е причина да се игнорира тази част от претенциите им в частта на решението относно Правото и по-специално при обсъждане и вземане на решение относно твърдяното нарушение по член 2 от Конвенцията.

6. Параграф 65 от решението гласи, че няма съмнение, че разпоредбите на националното право не уреждат отговорност за вреди, причинени от лице, което не носи наказателна и гражданска отговорност, макар и да има валидна застраховка „Гражданска отговорност“. Въпреки че от този параграф е видно, че липсата на разпоредби в националното право за обезщетение на вреди се прилага както за неимуществени, така и за имуществени вреди, следващият параграф, а именно параграф 66, съдържа заключение, че тази липса на обезщетение се отнася до неимуществени вреди, без споменаване на имуществени вреди. Въпреки това в параграф 67 от решението, както и в точка 3 от неговия диспозитив правилно по по-общ начин е формулирано нарушението, а именно нарушение на позитивното процесуално задължение на държавата по член 2, без в същото време да се прави каквото и да е разграничение между имуществени и неимуществени вреди или ограничаване на нарушението само до неимуществени вреди.

7. По отношение на претенцията на жалбоподателите за имуществени вреди, спомената в параграф 70 от решението, в параграф 73 се посочва следното: „Съдът, подобно на правителството, не открива никаква причинно-следствена връзка между установеното нарушение и твърдените имуществени вреди“ и „следователно той отхвърля това твърдение“. В параграф 73, в скоби, се прави препратка към параграф 81 от решението по *Movsesyan срещу Армения* (№ 27524/09, 16 ноември 2017 г.).

8. Има обаче разлика между настоящия случай и делото на *Movsesyan*, цитирано по-горе. В последния случай сумата, претендирана за имуществени вреди, включително разходи за погребални услуги и издигането на надгробен камък, не е подкрепена с никакви доказателства (вижте параграф 80 от това решение, където правителството твърди това, а Съдът изглежда го приема). От друга

страна, от параграф 70 от настоящото решение става ясно, че жалбоподателите наистина са представили фактури по отношение на платената от тях сума за погребението на г-н Станев и за демонтажа и преместването на автомобила му след катастрофата. В своите становища жалбоподателите твърдят, че са платили тези фактури. Следователно настоящото дело може да се разграничи от делото *Movsesyan*.

9. Не мога да се съглася с констатацията на мнозинството в параграф 73 от настоящото решение, а именно, че няма причинно-следствена връзка между установеното нарушение и претендираните имуществени вреди. Нито Съдът по делото *Movsesyan*, нито Съдът по настоящото дело обяснява защо не открива такава причинно-следствена връзка. Както става ясно от параграфи 65—67 от настоящото решение и точка 3 от неговия диспозитив, нарушението, установено в него, е нарушение на позитивното процесуално задължение на държавата — ответник по член 2 от Конвенцията, по-специално неспособността на държавата — ответник да осигури система, позволяваща подходящо обезщетение, както се изисква съгласно тази разпоредба на Конвенцията. Следователно е налице причинна връзка между констатираното с решението процесуалното нарушение и претендираните имуществени вреди.

10. Освен това действителното оплакване на жалбоподателите се основава на член 13 и член 6, параграф 1 от Конвенцията и член 1 от Протокол № 1 към Конвенцията, тъй като те не са могли да получат обезщетение като непреки жертви за смъртта на техен роднина и Съдът, като компетентен да определи правната квалификация на фактите по делото, правилно е решил да разгледа оплакването по член 2 от Конвенцията (вж. параграф 33 от решението). Следователно не трябва да се пропуска фактът, че действителното искане, както обясних по-горе, се отнася до невъзможността на жалбоподателите да получат обезщетение както за имуществени, така и за неимуществени вреди. Въпреки че в решението се разглежда жалбата на жалбоподателите съгласно разпоредба, различна от тази, на която те основават жалбата си, т.е. член 2, и се установява процесуално нарушение, когато става въпрос за имуществените вреди, в него за съжаление не се констатира причинно-следствена връзка между установеното нарушение и реалната претенция за имуществени вреди. В своето становище правителството-ответник твърди, че имуществените вреди, които жалбоподателите твърдят, че са претърпели, са по-скоро „като цяло пряка и непосредствена последица от [*sic*] непозволеното увреждане“. Този аргумент не се обсъжда от Съда в неговото решение и Съдът дори не го споменава. Според мен непозволеното увреждане, смъртта на роднината на жалбоподателите и процесуалното нарушение са звена в една и съща верига от събития и последното звено в тази верига е

процесуалното нарушение, с което претендираните имуществени вреди имат пряка причинно-следствена връзка.

11. Ако Съдът установи, че позитивното процесуално задължение е свързано не само с неимуществените вреди, но и с имуществените вреди, както правя аз, причинно-следствената връзка между установеното нарушение и твърдените имуществени вреди би била още по-силна.

12. Член 41 от Конвенцията, предвиждащ „справедливо обезщетение“, се прилага във връзка с „нарушение на Конвенцията или протоколите към нея“ и не прави разлика между (позитивно) материалноправно нарушение и (позитивно) процесуално нарушение; следователно се прилага и по отношение на двете. Както при нарушение на позитивно материалноправно задължение на държавата, нарушение на позитивно процесуалноправно задължение на държавата по Конвенцията може да оправдае присъждането от Съда на обезщетение не само за неимуществени вреди, но и за имуществени вреди.

13. С най-голямо уважение към мнозинството, фактът, че на жалбоподателите не е присъдено претендираното обезщетение за имуществени вреди, както е посочено в параграф 70 от решението, според мен, прави защитата на правото на жалбоподателите по член 2 от Конвенцията в този негов аспект, на практика неосъществима и неефективна, оставяйки я теоретична и илюзорна, което противоречи на всеобхватния и основен принцип на Конвенцията - принципа за ефективна защита на правата на човека, добре известен като принципа на ефективността.

14. В заключение, не може да бъде справедливо спрямо жалбоподателите по смисъла на член 41 от Конвенцията да не им се предостави „справедливо обезщетение“ по отношение на имуществените вреди, които те очевидно са претърпели в резултат на смъртта на техния роднина.

15. С оглед на гореизложеното бих присъдил на жалбоподателите имуществените вреди, претендирани и доказани като претърпени от тях.